

A MAGYAR TŐKEBEFEKTETÉSEK REGIONÁLIS EGYENLŐTLENSÉGEI ROMÁNIÁBAN

Sej Gábor Leó

Kulcsszavak: tőkebefektetések, Románia, területi egyenlőtlenségek, romániai magyarság, privatizáció

Keywords: capital investments, Romania, spatial inequalities, Hungarians in Romania, privatisation

Románia számára a gazdasági megújulás és a Nyugat-Európához való felzárkózás reális lehetősége az átalakulási folyamat beindulásával nyílt meg. Az 1989-90-es rendszerváltozás után megindult a többpártrendszer, a piacgazdaság, valamint a hozzájuk tartozó demokratikus jog- és intézményrendszer kiépítése. A privatizációs folyamat terén az évtized második felére a törvényi feltételek rendeződtek és enyhültek, amivel megnyílt a lehetőség a külföldi (többek között a magyar) cégek előtt tőkeexportjuk romániai gazdaságba való bejutásához.

Románia évek óta a magyar tőke kivitel egyik legkedveltebb terepe. 1999-ben rekordokat döntött a szomszéd államba irányuló magyar tőkeexport. A tanulmány azt vizsgálja, hogy milyen folyamatok eredményeként jutottak el a magyar befektetések a jelenlegi helyzetig, mi befolyásolta a tőkeáramlást, milyenek a jövőbeni kilátások, valamint, hogy mindezek háttérében milyen térségi szempontok húzódnak meg.

Előzmények

Romániában 1989-ben – a többi közép-, illetve kelet-európai rendszerváltozás közös jellemzőjével ellentétben – a demokratikus irányba történt fordulat egy „klasszikusnak nevezhető” (erőszakkal járó) forradalommal vette kezdetét. Totalitárius rendszerből indulva demokratikus átmenet nem lehetséges mindössze forradalom útján. Leggyakrabban az antitotalitárius forradalmat követő vagy helyettesítő reform hoz létre egy fokkal elviselhetőbb autokratikus rendszert. E folyamat lényeges eleme, hogy az ellenzéki erők egysége mikor bomlik fel, mikor válnak el egymástól a különböző irányzatai. Ha túl későn történik mindez, fennáll a veszély, hogy a hatalom új birtokosa tükröképe lesz a réginek. Nem jön létre pártok

közt versenyez, nem jön létre a hatalmi súlyokat és ellensúlyokat biztosító országos képviselet. Lényegében ez alakult ki Romániában a '89-es forradalom utáni puccsszerű hatalomátvétel és az azt követő választások után.

A decemberi eseményeket követően egy reformkommunista beállítottságú csoport vette át a kormányzást, amely a társadalomban élő erős antikommunista érzelmek miatt új névvel és más stílussal próbált kormányozni. A Nemzeti Megmentési Front (NMF) politikusai hamar felismerték, hogy az alacsony szervezettségű és a tömegtájékoztatási eszközökből kiszorított ellenzéki erővel szemben eséllyel győzhetnek egy elég korán kiírt szabad választáson. Az önmagát a nemzeti forradalom örökösének feltüntetett NMF a választásokon biztosan győzni is tudott. A régi-új vezetés egyaránt alkalmazta a demoralizációs stratégiát és az indulatok nacionalista mederbe terelésének eszközét. Hatalma megszilárdulásával létrehozott egy retorikájában antikommunista, gyakorlatában félig demokratikus politikai berendezkedést. (Bozók A. 1995) A társadalmi-gazdasági-politikai átalakulás kísérőjelensége a jobb- és baloldali szélsőséges nézetek egyforma ütemű erősödése volt, amihez jelentősen hozzájárult az új hatalom kétértelmű, felemás politikája. A szinte kilátástalan gazdasági helyzetben teljesen megbomlott az egyensúly a munka értéke és a munkabérek között, valamint súlyosan visszaesett az ipari termelés és nőtt a munkanélküliség.

1. Felzárkózás Európához

Románia eltökélt célja csatlakozni az Európai Unióhoz, aminek elengedhetetlen feltétele, hogy eleget tegyen az Unió előírásainak. Ezek egyik legfontosabb eleme, hogy átvegye és meghonosítsa az Európai Unió „gazdaságpolitikáját”, regionális politikáját és regionális struktúráját. A fejezet első része átfogó képet ad a román gazdaság '90-es években lezajlott változásairól, a második rész tömören összefoglalja a romániai tervezési-gazdasági régiók kialakítására tett lépéseket és ezek eredményeit.

1.1. A román gazdaság a kilencvenes években

1.1.1. A kezdet

Románia számára a gazdasági megújulás és a Nyugat-Európához való felzárkózás reális lehetősége az átalakulási folyamat beindulásával nyílt meg, melynek kiindulópontjának 1989 tekinthető. A rendszerváltás és a demokratikus reformok kezdeti időszakában

Romániában gazdasági visszaesés ment végbe. Az 1. táblázat adataiból látható, hogy például 1993-ban vágtató infláció volt, melyet a rendszerváltás után bevezetendő gazdasági reformok elodázása okozott. Ugyanakkor a megelőző évek visszaesése után, a kilencvenes évek közepén Romániában gazdasági fellendülés volt kibontakozóban, amit azonban 1997-98-ban ismét visszaesés követett. Az Európai Unió a felzárkózni kívánó országoktól a gazdasági stabilitás érdekében elvárja az államháztartási kiadások, azaz a költségvetési hiány csökkentését, de a román gazdaság ezeknek az elvárásoknak eddig nem tudott eleget tenni. Az országban a hatalmi pozícióit átmenteni igyekvő gazdasági és politikai vezetés halogató taktikája miatt a modern piacgazdaság kiépítése lassan és ellentmondásosan haladt.

A kilencvenes évek első felében az Iliescu-kormány a román gazdaságon belül csak a makrogazdaság stabilizálása területén tudott eredményt elérni. Nem jött létre a magánosítás törvényi szabályozása, ami maga után vonta, hogy elmaradt a vállalatok szerkezetének átalakítása. A külföldi tőke beáramlása nem érte el a kívánt szintet, a gazdaság exportképessége csökkent, valamint nőtt a fizetési mérleg és a költségvetés hiánya, felerősödtek az inflációs várakozások és a lej a hivatalos árfolyamon jelentős mértékben túlértékelté vált.

1. táblázat

A román gazdaság helyzete

	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
GDP növekedési üteme (%)	1,5	4	7,2	3,9	-6,6	-7,3	-5
Fogyasztói árak éves átlagos növekedése (%)	256,1	136,7	32,3	38,8	154,8	59,1	60
Költségvetési hiány a GDP százalékában	-1,7	-4,2	-4,1	-4,9	-3,6	-5,7	-3,9
Folyó fizetési mérleg (millió USD)	-1174	-428	-1774	-2571	-2137	-3010	-2500
Bruttó külföldi adósság (millió USD)	3357	4569	5482	7209	8584	8963	n.a.

Forrás: Konjunktúrajelentés. Kopint-Datorg Rt., Budapest (2001)

1.1.2. A fordulat éve

Az 1996. novemberi választásokat követően a győztes Demokratikus Konvenció intézkedéseivel drámai változások következtek be az árfolyam- és árpolitikában. Az év végén végrehajtott árfolyam-felszabadítás következményeként a lej árfolyama a nemzetközi piacon nagymértékben zuhant. A Román Nemzeti Bank 1997. február 18-án megszüntette a referencia árfolyamot és liberalizálta a bankközi devizapiacot. Ebben a hónapban hirdették meg az úgynevezett Ciorbea-programot, melynek hatására megkezdődött az árfolyam stabilizálódása, de aztán 1998 végétől újabb nagyarányú leértékelődés indult meg. Az árfolyamrobbanás együtt járt az energia, a nyersanyag, az élelmiszer és számos szolgáltatás esetében az árellenőrzés megszüntetésével. A megszorító intézkedések közé tartozott még a közsférában a nominális bérnövekedés korlátozása is.

A Ciorbea-programot az IMF javaslatára vezették be. A program tartalmazta a devizapiac már említett liberalizálását, a lej árfolyamának felszabadítását és az árellenőrzés megszüntetését. Ide tartozott még a tíz legnagyobb veszteséget termelő állami vállalat és húsz állami gazdaság bezárása, a veszteséges bankok felszámolása, a közalkalmazottak létszámának 5 százalékos csökkentése, és olyan új törvények meghozatala, amelyek a privatizáció felgyorsítását, a külföldi tőke beáramlásának elősegítését, a pénzügyi szféra szabályozását szolgálták. A Valutaalap 1997. áprilisában hagyta jóvá a Ciorbea-kormány radikális reformprogramját támogató 430 millió dollár összegű készenléti hitel megállapodást. A Valutaalap és a Világbank gazdasági és pénzügyi szakértői meghatározó szerepet játszottak a reformcsomag összeállításában. Románia a nemzetközi pénzügyi szervezetektől összesen egy milliárd dollár hitel folyósítására kapott ígéretet. Ez ösztönözte a kormányt a radikális reformprogram végrehajtására, de nem tudott egyértelmű döntéseket hozni, és azokat végrehajtani. A gazdaság súlyos visszaesést élt át, az életszínvonal pedig 1990 óta példátlan mértékben romlott. A lakosság vásárlóereje radikálisan visszaesett. 1997. augusztus 17-én kormányrendelet döntött 17 veszteséges vállalat azonnali bezárásáról, ami 30000 dolgozót érintett. A munkanélküliség emelkedése elkerülhetetlenné vált. A valuta leértékelésének következtében 1997 folyamán a kivitel teljesítménye erősödött, miközben a behozatal némileg visszaesett. A külkereskedelmi mérleg hiánya mérséklődött, de a folyó fizetési mérleg hiánya az előző évi szinten maradt. A külföldi tőkebefektetéseket érintő állami vagyon privatizációjában korlátozott mértékű fordulat történt. A kormány szándékai a magánosítás végrehajtására az Iliescu-korszakhoz képest sokkal egyértelműbbek voltak, de jelentősebb eladások csak a kis- és középvállalatok körében történtek. A kormány kezdeti

reformlendületét a privatizációs várakozások miatt a külföldi tőke fokozott beáramlása is támogatta, de 1997 második felében a bizonytalansági tényezők fokozódása miatt a tőkebeáramlás lelassult (*Réti T. 1998, 1999*).

1.1.3. A Vasile-kormány

A Ciorbea-kormány bukását különböző politikai tényezők és a reformprogram kudarca okozták. A megszorító intézkedéseket úgy harangozták be, hogy azok feltétlen szükségesek Románia európai integrációjához. Az, hogy az ország nem került be az Európai Unió és a NATO keleti bővítésének első körébe, a kormány presztízsét így igen negatívan érintette. A '98-as parlamenti választások után, április 15-én, Radu Vasile vezetésével új kormány alakult. A kormányváltás nem okozott változást az eddigi gazdaságpolitikában, hiszen az új kormányprogram alapján véve megegyezett elődjével.

Beiktatását követően a Vasile-kormány, politikai és gazdasági értelemben egyaránt elbizonytalanodott. A kezdeti sikereket követően (például az infláció lassítása) nem történt meg a beígért gazdasági reformok végrehajtása, és megromlott a viszony a Nemzetközi Valutaalappal is. Elmaradt a privatizáció felgyorsítása, az állami vállalatok szerkezeti átalakítása, nőtt a külkereskedelmi mérleg és a központi költségvetés hiánya, és nem történt fordulat a külföldi működőtőke beáramlása terén sem. Romlott az ország nemzetközi megítélése (Románia kapta a legrosszabb osztályzatot az Európai Uniótól a tíz társult tagország közül), s nőtt a külföldi kölcsönfelvételektől való függőség a súlyosbodó adósság finanszírozási terhei miatt. A hanyatlás 1998 második felében felgyorsult. A külső fizetéseképtelenség 1999 elejére egyre nyomasztóbb súllyal nehezedett a gazdaságra. Ez volt a fő oka, hogy a Vasile-kormány határozottabb intézkedéseket hozott a gazdaság szerkezeti átalakításának felgyorsítása érdekében. Ugyanakkor a bányászmegmozdulások nyomán 1999 elején kialakult belpolitikai válság megmutatta a kormány és a gyerekcipőben járó román demokrácia cselekvőképességének korlátait. A gazdasági hanyatlás folyamatos volt, a visszaesés a gazdaság egészét érintette. A fogyasztói árak emelkedése nem lassult, a korábbinál szigorúbb keresletkorlátozó és támogatáscsökkentő kormányzati politika következményeként a vállalatbezárások száma emelkedett, a munkanélküliségi ráta növekedésnek indult. (*Réti T. 1999*)

Nem csoda, hogy a kormány népszerűsége erősen lecsökkent. 1999 decemberétől a Vasile-kormányt felváltotta az Isarescu-kabinet, majd a 2000-ben tartott választásokon a lakosság a gazdasági programot is minősítette az ellenzék győzelemre segítségével.

1.2. A román regionális fejlesztési stratégia

Az 1989-90-es rendszerváltozás után Romániában is megindult a többpártrendszer, a piacgazdaság, valamint a hozzájuk tartozó demokratikus jog- és intézményrendszer kiépítése. A belső átalakulás mellett az ország külpolitikája is új irányt vett, ugyanis Románia elkötelezte magát a NATO, valamint az Európai Unió tagság iránt. Ez utóbbi egyik feltétele a sok közül a különböző szintű gazdasági területi egységek kialakítása.

Az előző fejezetben bemutatott hullámzó román gazdasági teljesítmény is oka annak, hogy viszonylag későn, 1998-ban született meg a Regionális fejlesztésről szóló CXXIV. számú törvény. E törvény rendelkezik a regionális fejlesztés szervezeti struktúrájáról is. Minden régióban létrejött egy Regionális Fejlesztési Tanács (RFT), melynek tagjai a megyei tanácsok elnökei, a municípiumi, a városi és községi tanácsok képviselői. Rotációs alapon egy elnököt és egy alelnököt választanak egy éves mandátumra. Minden RFT mellett működik egy Regionális Fejlesztési Ügynökség (RFÜ), mely működését az RFT hagyja jóvá. Feladataik a regionális fejlesztési stratégiák és programok tervezése, kialakítása.

A Regionális Fejlesztési Tanácsok működését a Regionális Fejlesztés Országos Tanácsa (RFOT) koordinálja. Ennek tagjai közé tartoznak az RFT elnökök és alelnökök, valamint ugyanilyen számban kormányképviselők. Elnökök a mindenkori miniszterelnök. Az RFOT feladata a regionális fejlesztés országos struktúrájának és az országos fejlesztési program jóváhagyása, valamint az Európai Bizottság által Romániának kiutalt összegek felhasználásának koordinálása. Az RFOT mellett is működik egy Regionális Fejlesztési Ügynökség, amely munkáját államtitkári rangú elnök vezeti. Feladata a regionális fejlesztési politika összehangolása és működtetése.

Romániában a Regionális fejlesztésről szóló, 1998. évi CXXIV. számú törvény rendelkezéseinek megfelelően nyolc NUTS 2-es szintű régió alakult meg, melyeket 42 darab NUTS 3-as szintű megye alkot.

A 2. táblázat néhány fontosabb adatot közöl a régiókról. A bruttó hazai termék (GDP) és az egy főre jutó GDP tekintetében nincs számottevő különbség a régiók között, leszámítva Bukarest-Ilfov régiót, amely minden vonatkozásban eltér az országos átlagértékektől. A többi jellemző között sem olyan szembetűnő különbség, de a történelmi Erdély területén lévő régiók gazdasága egy hajszállal jobban teljesít, mint a többiek. Ez elsősorban az előnyös földrajzi elhelyezkedésből adódik, és abból, hogy a déli és keleti régiókban lezajlott szocialista iparosítás eredményeként létrejött hatalmas ipari gyárak piacgazdasági viszonyok között zömmel nem életképesek.

2. táblázat

Románia gazdasági régióinak főbb mutatói

	A GDP eloszlása (%) 1995	GDP/fő (USD) 1995	Munka- nélküliségi ráta (%) 1997	Bejegyzett vállalkozások száma (db) 1997	Bejegyzett vállalkozások száma/10000 fő 1997
Észak- kelet	13,3	1161	7,4	38555	102
Dél- kelet	12,9	1440,2	6,4	42272	134
Dél- Munténia	14,7	1384,3	6,8	38606	110
Dél- nyugat- Olténia	10,3	1395,8	5,1	29684	123
Nyugat	10	1586,3	5,1	27357	132
Észak- nyugat	11,9	1369,4	3,9	42856	150
Közép	12,7	1563,3	5,7	37547	141
Bukarest- Ilfov	14,2	2010,7	5,8	64634	280
Átlag		1488,9	5,8	40189	146,5

Forrás: Kerekes J. – Mezei G. (2000) és saját számítás

1.3. Román privatizáció, magyar tőkeexport

1.3.1. Privatizáció

A külföldi működőtőke befektetéseket befolyásoló egyik legfontosabb tényező a privatizációból adódó lehetőség volt. A privatizáció kezdetét Romániában 1990 augusztusában jelentették be, amikor létrehozták az Állami Vagyonalapot. A magánosítást itt is, akárcsak a többi volt szocialista államban, kezdetben közvetlenül és ellentmondásosan hajtották végre. Legfontosabb jellemzője az információ hiánya volt, mely révén a kilencvenes

évek első felében a vállalkozó réteggé alakult volt nómenklatúra úgynevezett szelektív privatizációt folytatott.

Változást az 1995-96-os esztendő hoztak, amikor az úgynevezett tömeges privatizációs program zajlott le Romániában. A programot a kölcsönfelvételekhez szükséges keretek megteremtésével a nemzetközi pénzügyi szervezetek is támogatták. Megközelítőleg 4000 vállalat részvényeinek egy részét ajánlották fel megvásárlásra. Ezeket a cégeket két nagyobb csoportra osztották. Az egyik csoportba az úgynevezett stratégiai vállalatok kerültek. Ezek azok a vállalatok, amelyeknek részvényei továbbra is többségi állami tulajdonban maradtak, részvényeinek csak maximum 49 százalékát értékesítették. A másik csoportba azok az értékesítésre szánt vállalatok kerültek, amelyek részvényeinek 60 százalékát tették a programba. A tömeges privatizációs program azonban nem hozott áttörést a magánosításban, ugyanis a vállalatok nagyobbik részének tulajdonosa továbbra is az állam maradt, ami lassította a privatizált cégek szerkezetátalakítási folyamatát. (*Earle J. S. – Tegledy Á. 1998*)

Az 1996. novemberi választások után hatalomra került Ciorbea-kormány a privatizáció felgyorsítását nem a tömeges magánosítástól várta, hanem a nagyszámú tőkeerős külföldi befektető privatizációba való belépésétől. A kormány 1997. júniusában kiadott rendelete egyértelműbb törvényes védelmet biztosított és kinyilvánította a nemzeti elbánás elvét, ami a hazai befektetőkkel azonos elbírálás feltételeinek biztosítását jelentette. Az 1997. július 4-én törvénybe iktatott kormányrendelet felváltotta az 1991-ben elfogadott külföldi befektetési törvényt. Az állami vagyon eladásánál a kuponost a készpénzes vásárlási forma váltotta fel, amivel háttérbe szorultak a vezetői-dolgozói kivásárlások. A vállalatok akár jelképes összegért is elkelhettek, ha a vásárló rendezi a cég adósságait, és vállalja az átszervezést, folyamatos munkahelyteremtést. Ezen intézkedések eredményeként 1999. második felére a magánszektor részaránya a GDP-ben elérte a 60 százalékot (*Simon Gy. 2000*).

Tehát a '90-es évek első felében politikai érdekek mentén, rendezetlen viszonyok között zajlott a privatizáció, de az évtized második felére a törvényi feltételek rendeződtek és enyhültek, amivel megnyílt a lehetőség a külföldi (többek között a magyar) cégek előtt tőkéjük romániai gazdaságba való bejutásához.

1.3.2. A magyar tőkeexport feltételei

Az 1974-ben elfogadott és azóta többször módosított II. Devizakódex alapján a magyar cégeknek meglehetősen körülményes volt a külföldi beruházás, a működőtőke-kivitel. Az Ipari és Kereskedelmi Minisztérium, valamint a Pénzügyminisztérium együtt bírálta el és

engedélyezték a benyújtott kérelmeket. Ez az eljárás a modern piacgazdaságra való áttérés folyamatában a nemzetközi elvárásoknak és a hazai vállalkozók érdekeinek egyre kevésbé felelt meg.

3. táblázat

Magyarországi működőtőke-befektetések külföldön

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998 (I-III.)
Millió dollár	26,4	25,9	14,5	33,2	14,8	58,2	371,1	139,6
Növekedés (előző év =100%)	-	98,1	55,9	229	44,6	393,2	637,8	311,4

Forrás: Antalóczy K. – Mohácsi K. – Voszka É. (1998)

Ezt a bürokratikus állapotot oldotta fel a Horn-kormány azzal, hogy 1995-ben a parlament elfogadta a devizáról szóló XCV. törvényt, amely 1996. január 1-től lépett érvénybe, és a Magyar Nemzeti Bank felügyelete alá helyezte a külföldi tőkebefektetések engedélyezését, leegyszerűsítve ezzel az ügyintézkést. A törvény hatására 1996-ban majd négyszeresére nőtt a tőkeexport értéke az 1995-ös befektetésekhez viszonyítva. 1997-ben még nagyobb a változás: több mint hatszorosa a növekedés 1996-hoz, és több mint 14-szeres 1995-höz képest (3. táblázat). Általános az a vélemény, mely szerint a törvény megfelelő kereteket biztosít a magyar cégeknek a külföldi befektetésekhez.

2. A magyar tőke Romániában

A magyar vállalkozóknak, vállalatoknak fel kell készülniük arra, hogy az Európai Unió csatlakozása után a magyar piacon még nagyobb számban jelennek meg unióbeli kis és közepes vállalkozások. Ugyanakkor a magyar vállalkozók számára is szélesebb lehetőségek nyílnak, de inkább a keleti régióban van és lesz lehetőség a terjeszkedésre. Ezeken a területeken régebb óta jelen vannak vállalkozóink, mint nyugati versenytársaik, több tapasztalatot szereztek, jobban kiismerik magukat a helyi gazdasági környezetben, tehát valamivel előnyösebb helyzetből indulnak a versenyben. A keleti terjeszkedés első állomásai közé tartozik Románia. Az ország évek óta a magyar tőkekivitel egyik legkedveltebb terepének számít, 1999-ben pedig már rekordot döntött a szomszéd államba irányuló magyar tőkeexport. Érdemes tehát megvizsgálni, hogy milyen folyamatok eredményeként jutottak el a

magyar befektetések a jelenlegi helyzetig, hogy mi befolyásolta a tőkeáramlást és mik a jövőbeni kilátások.

A külföldi működőtőke-beruházások ösztönzésére hozott intézkedések ellenére a külföldi befektetők elégedetlenek a biztosított feltételekkel. Gondot okoz a magas infláció és a kiszámíthatatlan árfolyam, a román vállalatok magas köztartozása és fizetéseképtelensége, a rossz szerződési fegyelem és sok helyütt korrupt üzleti morál, a komplikált és gyakran változó törvényes és rendeleti szabályozás, a helyenként gyenge munkafegyelem stb. A zöldmezős beruházásokat megnehezíti, hogy sokszor rendezetlen földtulajdonviszonyokkal találkozunk a befektető. A bizonytalan környezet a beruházók körében várakozó magatartást alakított ki. Ez lehetőséget ad a magyar befektetőknek arra, hogy egy olyan piacon fektessenek be, ahol a magas rizikó miatt a külföldi cégek még kevésbé vannak jelen. A hazai cégek számára a Romániába való befektetés előnyei a következők:

- földrajzi közelség, viszonylag jó megközelíthetőség;
- a magyar nyelv helyenként használható;
- 23 millió potenciális fogyasztó;
- olcsóbb, szakképzett munkaerő;
- gazdag nyersanyagforrások, turisztikai lehetőségek;
- telítetlen piac;
- a piacra való belépést biztosító jogrendszer.

A megfelelő mennyiségű tőkével rendelkező beruházó számára nagy haszonnal járó befektetésekre van lehetőség. Az adatok alapján látható majd, hogy a magyar tőke jelenléte a szomszéd országban jelentős, az erdélyi régiókban pedig vezető szerepet is betölt a magyar vállalkozások száma és befektetéseinek értéke.

2.1. Mennyiségi elemzés

A tanulmány további részében az 1990 decembere és 2000 szeptembere között lezajlott romániai befektetéseket vizsgáljuk. Az ez időszak alatt jegyzett 153,5 millió USD törzstőke szerint az összes külföldi tőkebefektető közül Magyarország a 12. helyet foglalja el, melynek aránya 3,1% az összes külföldi befektetésből (4. táblázat). Ezzel megelőzzük többek között Svájcot, Svédországot, Kanadát, Görögországot.

4. táblázat

Romániába irányuló külföldi tőkebefektetések 1990. december - 2000. szeptember

Ország	1000 USD	%
<i>Összesen</i>	<i>4944610</i>	<i>100,0</i>
1. Hollandia	662062,7	13,4
2. Németország	633534,9	12,8
3. Ciprus	402536,2	8,1
4. Franciaország	381225,8	7,7
5. Olaszország	355554,9	7,2
6. Egyesült Államok	333870,8	6,8
7. Ausztria	264845,2	5,4
8. Egyesült Királyság	255815,4	5,2
9. Koreai Köztársaság	233848,7	4,7
10. Törökország	192493,7	3,9
11. Luxemburg	172454,2	3,5
12. Magyarország	153459,8	3,1
13. Görögország	146524,9	3,0
14. Svájc	107273,6	2,2
15. Szíria	56687,7	1,1
16. Svédország	50833,5	1,0
17. Kanada	49212,8	1,0

Forrás: Chamber of Commerce and Industry of Romania and of Bucharest Municipality. National Office of Trade Register.

A sok kis és közepes vállalkozás miatt a bejegyzett társaságok száma szerint jobb helyen áll Magyarország: 3306 gazdasági társasággal, melynek aránya az összes vegyesvállalatból 4,3%, a 7. ország vagyunk a listán.

A CEFTA országai közül a legnagyobb befektetést Magyarország eszközölte:

- a vegyesvállalatok 82,8%-a,
- a devizában jegyzett tőke 77,3%-a származik innét.

2.2. Befektetések éves változása

A cégalapítások száma és a befektetett tőke nagysága hullámzóan alakult (5. táblázat), melynek okait a korábbiakban már tárgyaltuk. A kilencvenes évek elején a kevésbé tőkeerős kisebb gazdasági társaságok alakultak meg. Ennek fő okai, hogy egyrészt az átalakuló magyar gazdaságban nem voltak még jelen tőkeerős magyar cégek, másrészt a frissen létrejött magyar piacgazdaságban is bőven voltak még kihasználatlan lehetőségek. Ezért főként a kiskereskedelmi szektorban jelentek meg a döntően a rokoni kapcsolatokat kihasználó első romániai befektetések.

5. táblázat

A magyar érdekeltségű vállalatok számának és tőkeértékének évenkénti változása

Romániában, 1991-2000.

Év	Szám	%	Tőkeérték Ezer USD	%
Összesen	3306	100,0	153 523,1	100,0
1991	260	7,9	2 518,5	1,6
1992	637	19,3	2 733,7	1,8
1993	480	14,5	2 448,6	1,6
1994	445	13,5	14 738,4	9,6
1995	96	2,9	11 863,0	7,7
1996	115	3,5	1 711,2	1,1
1997	225	6,8	15 382,8	10,0
1998	444	13,4	30 122,0	19,6
1999	349	10,6	60 183,9	39,2
2000 (I-VIII.)	255	7,7	11 821,0	7,7

Forrás: ITDH, Bukarest

A tömeges privatizációs program utáni liberalizáció és a magyar tőkeexport feltételeit javító XCV. devizáról szóló törvény hatására fokozódott a befektetői kedv. Az 1995-ös mélypont után a befektetések száma ismét növekedni kezdett: az 1997-es évtől kezdve már a befektetések értéke is meglódult, ami a cégenkénti tőkebefektetések növekedésében is jelentkezett (6. táblázat). A legtöbb céget 1992-ben jegyezték be (637 cég, 19,3%), a legkevesebbet viszont 1995-ben (96 cég, 2,9%). A befektetett tőke nagysága szerint az 1999-es év volt a csúcsev (60184 eUSD, 39,2%). A kilencvenes évek végén tehát egyre nagyobb számban jelennek meg a közepes- és nagybefektetők. Ebben a romániai és a magyar intézkedéseken kívül szerepet játszik még az is, hogy ezen cégek nagy része már nem tud pozíciókat szerezni az Európai Unió területén, ezért a keleti piacok meghódítására törekszik. A nyugati piacok telítettek, éles a verseny, a pozíciókat csak nagy áldozatok árán lehetne javítani, keleten viszont éppen ellenkező a helyzet.

6. táblázat

A magyar érdekeltségű cégek átlagos tőkebefektetéseinek változása Romániában,

1991-2000

Év	Ezer USD
1991	9,7
1992	4,3
1993	5,1
1994	33,1
1995	123,6
1996	14,9
1997	68,4
1998	67,8
1999	172,4
2000 (I.-VIII.)	46,4

Forrás: ITDH, Bukarest

Mindezek ellenére a magyar cégek 82,9%-a kevesebb, mint 10 000 dollár, 96%-a 50 ezer dollár alatti saját tőkével rendelkezik (7. táblázat). (A csoportosítás 3 282 főegységre vonatkozik, leszámítva az összes cégek számából a saját tőkével nem rendelkező 24 fiókcéget.)

Meg kell említeni, hogy a jegyzett 153,5 millió USD csak a törzstőkében megjelenő és magyarországi bejegyzésű (jogi és természetes) személyektől származó befektetéseket tartalmazza. Ezeken túlmenően viszonylag jelentős beruházások is folyamatban vannak, melyek összértéke 70-80 millió USD nagyságrendűre becsülhető, ami csaknem a fele 'az 1990. óta eszközölt befektetéseknél.

7. táblázat

A magyar részvételű vegyesvállalatok szerkezete a tőkebefektetés nagysága szerint

(2000)

Összesen	3 282 (db)	100 (%)
1 000 USD alatt	1931	59
1 001 - 10 000 USD	786	23,9
10 001 - 50 000 USD	430	13,1
50 001 - 100 000 USD	51	1,6
100 001 - 500 000 USD	53	1,5
500 001 - 1 000 000 USD	10	0,3
1 000 000 USD felett	21	0,6

Forrás: ITDH, Bukarest

Összefoglalva azt mondhatjuk el, hogy a kilencvenes évek elején hirtelen megnyílt lehetőségek kihasználása kimerült az alacsony tőkájú, főként kiskereskedelmi tevékenységet végző, rokon szálakat kihasználó cégek megjelenésével. Az évtized közepén zajló nagy visszaesést feloldották külső tényezők, ami után végre megindulhatott a tőkeerősebb, nagyobb méretű magyar cégek „térhódítása” a román piacon.

2.3. Tevékenységi körök

Tevékenységi körök szerint (8. táblázat) a legtöbb befektetés a kereskedelembe, a kitermelő- és feldolgozóiparban koncentrálódik, a legkevesebb pedig a mezőgazdaságban és a turizmusban. Mind számarányát, mind a jegyzett tőkét alapul véve a legnagyobb mozgás a kereskedelemmel foglalkozó cégek esetében volt megfigyelhető.

8. táblázat

A magyar érdekeltségű cégek tevékenységi kör szerinti megoszlása Romániában, (2000)

Ágazat	Társaságok (%)	Befektetések (%)
Kereskedelem	48,6	58,6
Kitermelő és feldolgozóipar	15,1	29,4
Szakmai szolgáltatások	12,4	2,2
Élelmiszeripar	7,9	4,7
Mezőgazdaság	5,6	0,8
Építőipar	4,1	1,2
Fuvarozás	3,3	0,9
Könnyűipar	1,6	1,9
Turizmus	1,4	0,3

Forrás: ITDH, Bukarest

A kitermelő- és feldolgozóiparban jelentős növekedésre lehet számítani, ugyanis a '90-es években a magyar közép- és nagyvállalatok elsődleges célja a hazai piacon való megerősödés volt. Az e folyamat során felhalmozott nyereséget az országhatárokon túli, még nem telített piacokon fektetik be. A Romániában befektetni kívánó cégek kedvező feltételekkel találkoznak. A munkaerő viszonylag olcsó, a késztermékek nagy részére fizetendő vám magas, viszont az alapanyagokon és félkész termékeken nincs ilyen teher, továbbá az anya- és leányvállalat közötti egyéb szállítások is kedvezményes elbírálás alá eshetnek.

A legkevesebb befektetés ezidáig a turizmusba irányult (cégek száma az összes 1,4%-a, befektetés nagysága az összes 0,3%-a). Ennek valószínűleg nem a legkisebb jövedelmezőségi ráta a fő oka (9. táblázat). Magyarországi tapasztalatok azt mutatják, hogy az idegenforgalom meghatározó elemmé tud válni a gazdaságban. Ezért érdemes megkeresni a fő okát annak, hogy a természeti adottságokat és az erdélyi magyarság hagyományos vendégszeretetét kihasználható kezdeményezések miért nem jelentek meg eddig. (Mintegy 510 ezer dollár befektetés történt.) Az erdélyi gyógyforrások és turisztikai központok kihasználatlanok, infrastrukturális fejlesztésre szorulnak. A befektetni szándékozó magyar vállalkozóknak jelentős tőkét kell befektetni ahhoz, hogy minőségi szolgáltatást tudjanak nyújtani. Ma Magyarországon nincs, vagy nagyon kevés olyan vállalkozás van, amelyik erre

képes. Jelenleg a magyar cégek energiáit lefoglalja a hazai „izmosodás”. A nagyszabású országos és regionális turizmusfejlesztési programok lekötik a hazai cégek összes szellemi és anyagi tartalékait, viszont a most megszerzett tapasztalatokkal és kamatoztatott tőkével, nagy valószínűség szerint, a kitermelő- és feldolgozóipari vállalkozásokat követve, meg fognak jelenni Romániában.

A másik terület, ahol a legkevesebb befektetés ment végbe, a mezőgazdaság. Mindez amellet történt, hogy 1999-ben a harmadik (1998-ban pedig az ötödik) legjobb jövedelmezőségi rátával rendelkezett ez a szektor. Ez minden bizonnyal a rendezetlen földtulajdon-viszonyok és a hazai mezőgazdaság helyzetéből adódik.

9. táblázat

A jövedelmezőség átlagos rátája* a fő területenként

Terület	1999-ben
Kitermelő és feldolgozóipar	9,9%
Építőipar	6,8%
Mezőgazdaság	6,6%
Szakmai szolgáltatások	6,4%
Fuvarozás	5,4%
Kereskedelem	4,4%
Könnyűipar	4,1%
Élelmiszeripar	2,5%
Turizmus	2,3%

Forrás: ITDH, Bukarest

* A gazdasági szektor összes bruttó profitjának aránya a gazdasági szektor összes üzleti forgalmából.

2.4. A Nagyok

A keleti terjeszkedés egyik legfontosabb mozgatórugója a piacszerzés, amely több formában is megvalósulhat. A legegyszerűbb esetben a cégek Magyarországon előállított termékeiket akarják eladni Romániában. Ezek elsősorban a kis- és nagykereskedelemre szakosodott vállalkozások. Például a kecskeméti Fagépszer társtulajdonosa által létrehozott romániai Do-Bo S.R.L. faipari gépek, szerszámok forgalmazásával foglalkozó cég például 1999-ben 150 000 német márka értékben adott el gépeket és szerszámokat.

A másik eset a külföldre telepített termelés. Ekkor többnyire a magyar anyavállalat szállítja az alapanyagokat, részegységeket a határon túli leányvállalatnak. Ilyen például a Brassóban működő zoknikat és fehérneműket gyártó Fischer S. R. L., amelybe a tulajdonos 4 millió forintot fektetett be.

A két irányzat össze is kapcsolódhat, főként a nagyvállalatoknál (pl. MOL Rt.). A termelő érdekelttség létrehozása az értékesítést is segíti. Megkönnyíti nemcsak a kint gyártott termékek, hanem a magyarországi anyacég által szállított késztermékek eladását is, különösen akkor, ha a gyártáshoz értékesítési hálózat is kapcsolódik. A külföldre telepített termelés érdekében történő tőkebefektetés három módon történhet: zöldmezős beruházás, felvásárlás vagy egyesülés formájában (beleértve a privatizációt is), illetve ha már rendelkezik tulajdonnal az adott országban, akkor kapacitásbővítésre, pótlólagos befektetésre kerülhet sor. Akad olyan vállalat, amelyik befektetéseinek kezdetén úgy ítéli meg, hogy egyelőre nemcsak egy céget, sőt nem is csak piacot vásárolnak, hanem lehetőséget. Úgy, hogy amikor az érintett régió gazdasági helyzete stabilizálódik és megindul a helyi (és országos) fejlődés, akkor már jelen legyenek, azonnal be tudjanak kapcsolódni a versenybe. Most még olcsóbb lehet érdekeltégeket szerezni, természetesen azért, mert a kockázat is nagyobb. A régióban hatalmi pozíciót szerezni igyekvő vállalatoknak a keleti piacokon addig van lehetőségük megvetni a lábukat, amíg a multinacionális cégek nem szánják rá magukat komolyabban a keleti térhódításra. (Antalóczy K. – Mohácsi K. – Voszka É. 1998) A külföldi multinacionális vállalatokat megelőzve már több magyarországi nagyvállalat is megkezdte a terjeszkedést Romániában (10. táblázat), így például a MOL, a TVK, a Zalakerámia, a Caola, a Richter, a Dunapack és a Pannonplast. Egyes esetekben több millió dolláros befektetésről van szó, amelyeket azonban nem mindig kívánnak nyilvánosságra hozni a tőkeexportőrök. Így elképzelhető, hogy a 10. táblázat adatainál nagyobb befektetéseket valósítottak meg e vállalatok.

A befektetői rangsort a Magyar Kőolaj- és Gázipari Részvénytársaság (MOL Rt.) vezeti. Terjeszkedésének elsődleges célja a magyarországi finomítók kapacitás kihasználtságának növelése, és persze piacszerzés a régióban. A Mol Rt. részesedése az elmúlt években Magyarországon a töltőállomások számát illetően körülbelül harmadára, az értékesített üzemanyag tekintetében pedig 40 százalékkára csökkent. (Nagy L. 1999) A cég az elvesztett piacot igyekszik pótolni külföldi terjeszkedéssel. 1994-ben alapították aradi bejegyzéssel azt a vegyesvállalatot, amelynek célkitűzése a kenőanyagexport megkönnyítése volt. Ebből nőtt ki a MOL Románia Kft., amely már üzemanyag-kereskedelemmel és töltőanyag-állomások létesítésével is foglalkozik. A cég a területi terjeszkedés stratégiáját

valósítja meg, igyekszik a határtól kiindulva befelé haladni. Ezt a folyamatot gyorsította, hogy az amerikai Amoco romániai leányvállalatának megvásárlása révén Bukarest környéki telephelyhez jutott. A cég Romániában, az új piacok megszerzésével, országos lefedettségre törekszik, amivel fokozni tudja a növekedést. A MOL Rt. szándéka, hogy befektetései révén a régió vezető kőolajipari vállalatává váljon.

10. táblázat

A legnagyobb magyar partnerek, a törzstőkéhez való hozzájárulás szerint

	Cég neve	Jegyzett tőke USD-ban
1.	MOL Rt.	73 678 662
2.	Richter Gedeon Vegyészeti Gyár Rt.	9 918 165
3.	Zalakerámia Rt.	8 000 000
4.	Dunapack Peaper & Packagings Rt.	6 590 592
5.	Pannonpipe Műanyagipari Kft.	4 406 831
6.	CEI Consulting Limited Company	2 655 116
7.	Tiszai Vegyi Kombinát Rt.	2 359 173
8.	Halaspack Packagings Ltd.	2 240 060
9.	Borsodi Sörgyár Rt.	1 900 000
10.	Graboplast Kecskeméti Pakettgyártó Kft.	1 899 644

Forrás: ITDH, Bukarest

A MOL Rt.-nél nagyságrenddel kisebb, de önmagában jelentős mennyiségű tőkét fektetett be a Richter Gedeon Rt., amely egy román gyógyszer-kereskedelmi cég, a marosvásárhelyi Armedica részvényeinek 51 százalékát vásárolta fel. (A kuponos tömeges privatizációs program idején az ország legnagyobb magántulajdonban lévő gyógyszer-nagykereskedő vállalata a piacon felvásárolta a papírok 51 százalékát, majd felajánlotta a Richternek. Az Rt. élt a vásárlási lehetőséggel, így megnyílt az út a román piacra.) Az Armedica Románia negyedik legnagyobb gyógyszergyára, a román gyógyszerpiac 2,3 százalékát birtokolja, 1998-ban 4,6 millió dollár forgalmat bonyolított le. A gyár felújítására és bővítésére a Richter négy év alatt körülbelül 21-24 millió dollárt költött. Mostanra piaci részesedése meghaladja a 4 százalékot. A siker kulcsaként tartják számon a helyi orvosokkal, hatóságokkal, társadalombiztosítással kialakított szoros együttműködést. Éppen ezért helyi vezetőknek alkalmaznak.

A romániai nagybefektetők között szerepel a Dunapack, amely több mint 10 millió dollárért épített (egyres források szerint 16 millió dollárért vásárolt) csomagolóanyag-gyárat Sepsiszentgyörgyön. A gyárban hullámpapírt, csomagolóanyagot, dobozokat állítanak elő, amivel a román piac 25 százalékát birtokolják. Partnereik a legfontosabb multinacionális vállalatok, mint a Jakobs, a Coca-Cola vagy a Procter and Gamble.

A Pannonpack Rt. Pipin-Románia néven Csíkszeredán hozott létre leányvállalatot százszázalékos magyar tulajdonnal. Infrastruktúra-kiépítéshez használatos műanyag csöveket gyártanak. Sőt már három üzlet megnyitásával megkezdtek annak a bolthálózatnak a kiépítését is, amelyik az új gyár termékeit értékesíti. A befektetői optimizmust és előrelátást tükrözi, hogy a gyárat eleve úgy alakították, hogy a továbbiakban akár többszörösére is bővíthető legyen a termelés. A Dunapackhoz hasonlóan ők is jelen vannak Sepsiszentgyörgyön. A kis kapacitással kezdő gyárban kemény műanyag fóliát állítanak elő, s e termék területén Romániában az új vállalkozás már piacvezetőnek számít. A román Farmec céggel alapított – 50 százalékos tulajdoni hányaddal – vegyesvállalatot Kolozsváron a Caola Rt. háztartás-vegyipari termékek gyártására. Mivel a multinacionális cégek már felosztották ezt a piacot, ide egy Caola méretű cégnek nehéz betörni. Ezért a terv az, hogy a cég a nagy üzleti láncok szállítója legyen, néhány speciális és már ismert termékével. (Nagy L. 1999)

A Zalakerámia bukaresti csempe- és padlógyárakat vett, a Tiszai Vegyi Kombínát a Plastico S. A. műanyaggyárat vásárolta meg, az Erdért Szászrégenben és Szovátán jelentős faipari beruházásokkal rendelkezik. A Taurus Rt. Szatmárnémetiben nyitott gyárat. (Réti T. 1999) Általános vélemény, hogy elengedhetetlen a helyi ismeretekkel rendelkező menedzsment. Piacot ugyanis lehet szerezni, gyárat lehet építeni, de megfelelő helyi jártasság nélkül nem lehet megmaradni a piacon.

3. Területi megoszlás

Területi vizsgálatunk középpontjában a magyar érdekeltségű vállalatok székhely szerint mért adatai állnak. Területi megoszlás szempontjából a befektetések Románián belül elsősorban Erdélybe¹ irányulnak (11. táblázat). A jegyzett tőke szerinti mutatók alapján Kolozs megyében kiugróan magas a befektetések aránya. Ez abból adódik, hogy a legnagyobb magyar befektető, a MOL Rt., 2000 márciusában Bukarestből áttette székhelyét Kolozsvárra. Az Erdélyen kívüli megyékben nem jelentős a magyar gazdasági jelenlét, a főváros viszont

¹ Erdély alatt ebben az esetben a Nyugat, az Északnyugat és a Közép régió által alkotott területet értjük.

vonzza a befektetőket. Bukarestben a magyar társaságok 4,6 százaléka 10,3 százaléknyi jegyzett tőkével van jelen. A Kárpátokon túli megyék közül Ilfov rendelkezik a legnagyobb befektetésekkel, ami a leggyengébb mutatókkal rendelkező erdélyi megye – Sibiu (Szeben) – adataival közel azonos.

Mint már volt róla szó, a befektetések nagy része, főleg a kisebb vállalkozások a rokoni kapcsolatokat igyekeznek kihasználni. Mivel a romániai magyarság több mint 90 százaléka Erdélyben él, így kézenfekvő, hogy oda települnek ezek a cégek. A nagyobb vállalkozások a földrajzi közelség és a nyelvi akadályok könnyebb leküzdése miatt választják az erdélyi régiókat. A letelepített leányvállalat eléréséhez nem kell átszállítani az árut a Kárpátokon a helyenként borzalmas állapotú utakon, amivel időt és felesleges kiadásokat takarítanak meg. A vállalat vezetéséhez is könnyen találnak megfelelő embereket, akik beszélik az anyavállalat nyelvét és boldogulnak a helyi bürokrácia útvesztőiben, ismerik a helyi gazdasági környezetet, jogszabályokat.

11. táblázat

A magyarországi tőkebefektetés a tervezési-gazdasági régiók szerint (2000)

	Jegyzett tőke értéke		Társaságok száma	
	eUSD	%	Szám	%
Összesen	153 523,1	100	3 306	100
Északkelet	42,5	0,1	12	0,4
Délkelet	22,2	0,1	9	0,3
Dél-Munténia	35,5	0,1	17	0,5
Délnyugat-Olténia	37,7	0,1	8	0,2
Nyugat	8379,7	5,5	366	11,1
Északnyugat	90202,2	58,5	1 450	43,9
Közép	38898,3	25,3	1 287	38,9
Bukarest-Ilfov	15905,0	10,4	157	4,7

Forrás: ITDH, Bukarest

A tervezési-gazdasági régiók szerinti eloszlást vizsgálva láthatjuk, a legtöbb befektetés az Északnyugat és Közép régióba történt, ahol a magyarság számaránya az összlakossághoz képest a legmagasabb. Az összes romániai befektetés száma 3306, amelyekből a három erdélyi régióban 3103-at találunk. Tehát a magyarországi befektetések – a társaságok számát illetően – 93,9 százaléka az erdélyi régiókba érkezett, amely az összes külföldiek által

bejegyzett vállalkozás 14,5%-a. Hasonlóak az arányok, ha a devizában jegyzett tőkét vizsgáljuk. Az összes romániai magyar befektetés jegyzett tőkéje 153523 eUSD, amelyből a három erdélyi régióba történt befektetések jegyzett tőkéje 137485 eUSD. Tehát a a devizában jegyzett tőkét illetően magyarországi befektetések 89,6 százaléka az erdélyi régiókba érkezett, amely az összes külföldiek által történt befektetés 12,3%-a. Egyes megyékben pedig kiugróan magasak ezek az arányok. Felmerül a kérdés, van-e összefüggés, és ha igen, akkor *milyen szoros a kapcsolat a magyarság aránya és a befektetések között.*

3.1. A magyarság arányának szerepe

Feltehetjük tehát a kérdést, vajon mekkora szerepe van az egyes területeken élő magyarok arányának a befektetések terén? Van-e összefüggés, és ha igen, akkor milyen szoros a kapcsolat a magyarság aránya és a befektetések között? A kapcsolat korrelációs számítással állapítható meg. A régiók adatai helyett az erdélyi megyék adataival célszerű számolni, mivel így az adatsor több tagból áll, ami a számítás pontosságát és szignifikanciáját növeli. Ehhez meg kell vizsgálni az alábbiakat: 1. a befektetések száma a magyarság arányának függvényében, 2. a jegyzett tőke a magyarság arányának függvényében, 3. a befektetések száma a magyar határtól való távolság függvényében, 4. a befektetések mennyisége a magyar határtól való távolság függvényében, 5. az összes külföldi befektetéshez viszonyított magyar befektetések száma a magyarság arányának függvényében, 6. az összes külföldi befektetéshez viszonyított magyar befektetések mennyisége a magyarság arányának függvényében.

3.1.1. A magyarság aránya és a befektetések száma

Következő vizsgálatainkban a 16 érintett erdélyi megye adataival számolunk. Első vizsgálatunkban az egyik változó a magyarság megyénkénti számaránya (12. táblázat), a másik a megyénkénti befektetések száma. Ekkor $r = 0,64$, mely szerint a kapcsolat szorossága közepesen erős.

12. táblázat

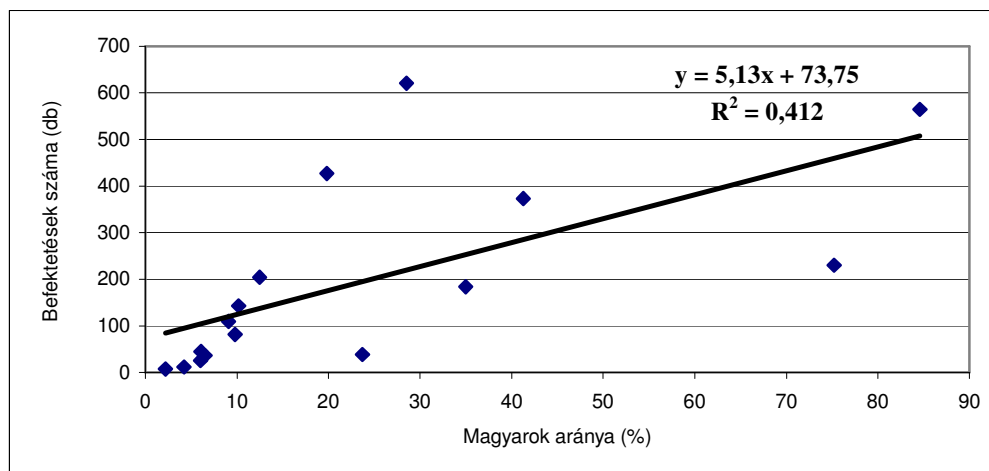
Magyarok aránya az összlakossághoz viszonyítva az erdélyi megyékben, 1992.

Megye	%	Megye	%
Alba	6,0	Harghita	84,6
Arad	12,5	Hunedara	6,1
Bihar	28,5	Maramureş	10,2
Bistriţa-Năsăud	6,5	Mureş	41,3
Braşov	9,8	Satu-Mare	35,0
Caraş-Severin	2,2	Salaj	23,7
Cluj	19,8	Sibiu	4,2
Covasna	75,0	Timiş	9,8

Tehát a magyarság aránya és a befektetések száma között közepesen erős, pozitív irányú korreláció van. Az 1. ábra tartalmazza az adatok lineáris trendfüggvényét is, amely az összefüggés tartalmát, irányát fejezi ki, és szemlélteti a befektetések számának eltérését a trendvonalától. Elmondható, hogy a magyarság alacsony aránya az egyes megyékben minden esetben kevés befektetést eredményez. A nagyobb arányú megyék esetén viszont kicsit más a helyzet. A majdnem 80 százalékos Kovásznán (Covasna) jóval kevesebb, az alacsonyabb arányú Aradban, Biharban (Bihar) és Kolozsban (Cluj) a trendtől jóval magasabb a befektetések száma, tehát más tényezők is fontos szerepet játszanak a befektetések számának alakulásában. Mint később látni fogjuk, ennek egyik oka a határtól való távolság.

1. ábra

Befektetések száma a magyarok arányának függvényében, 2000.



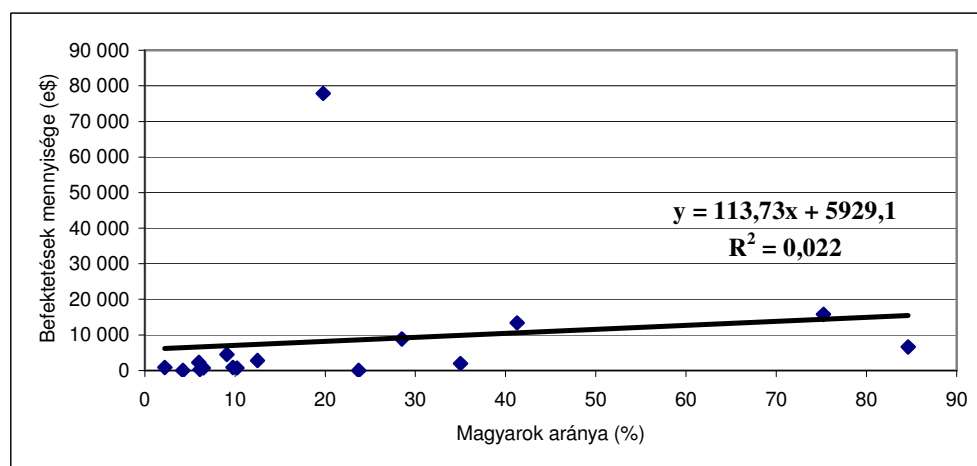
Forrás: Saját szerkesztés.

3.1.2. A magyarság aránya és a befektetések értéke

Ha a korrelációs számítást a magyarság számaránya és a befektetett jegyzett tőke megyénkénti alakulása között végezzük el, első látásra nem kapunk olyan eredményt, ami hasonló összefüggést mutat, mint az előző esetben. A korrelációs együttható: $r = 0,18$, ami alapján a kapcsolatuk szorossága gyenge. A 2. ábrán egyértelműen látszik, hogy a MOL Rt. Kolozs megyei befektetése befolyásolja leginkább a függvényt. A korábban közölt 10. táblázatában látható, hogy a MOL befektetése az összes befektetés közel felét teszi ki, ezért érdemes megvizsgálni, hogyan alakul r értéke abban az esetben, ha az olajipari cég adatait kivesszük a Kolozs (Cluj) megyei befektetésekből.

2. ábra

Befektetések mennyisége a magyarok arányának függvényében, 2000.



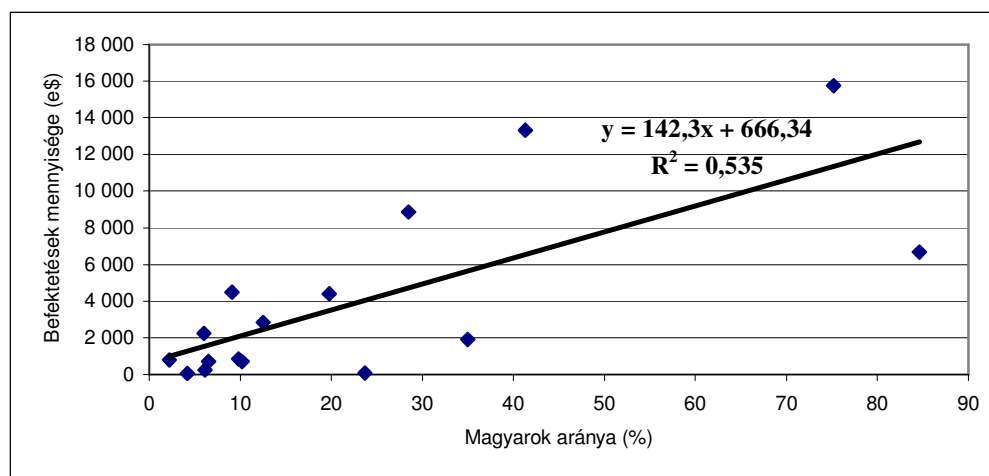
Forrás: Saját szerkesztés.

A 3. ábrán látható, hogy ez olyannyira hatással van a korreláció szorosságára, hogy a MOL nélkül r értéke **0,75-re** módosul, ami **erős korrelációt ad** a korábbi gyenge helyett.

Az erdélyi megyék adataival végzett vizsgálatok alapján tehát az állapítható meg, hogy a befektetések értékeit nem befolyásolja a magyarság megyénkénti aránya. Erre nemcsak Kolozs (Cluj) megyével lehetne példálózni. Hargita (Harghita) megyében a legmagasabb a magyarok aránya, ennek ellenére csak az ötödik helyen áll a jegyzett tőke aránya szerint. A magyarok aránya szerint hatodik Szilágy (Sălaj) megye csak a tizenötödik a befektetések között, ellenben a magyarok aránya szerint tizenegyedik Temes (Timiș) megye hatodik ebben a táblázatban. Ezek a trendvonaltól eltérő adatok nem befolyásolják annyira a kapcsolatot, hogy Kolozs (Cluj) megye megváltoztatott adataival ne legyen erős a korreláció.

3. ábra

**Befektetések mennyisége a magyarok arányának függvényében
(MOL Rt. nélkül), 2000.**



Forrás: Saját szerkesztés

A két számítás alapján a következő állapítható meg. A befektetések száma közepesen erősen függ a magyarság arányától. Ennek oka, hogy a legtöbb esetben a nagy számarány nagyobb számú magyarságot is jelent, így a rokoni kapcsolatok útján létrejött alacsony tőkés vállalkozások ide koncentrálódnak. Viszont a nagyobb tőkével megjelenő közepes- és nagybefektetők letelepedését más tényezők is erősen befolyásolják, ezért a jegyzett tőke és a magyarság aránya között gyenge a korreláció, amit a legnagyobb mértékben a kolozsvári székhelyű MOL Rt. befektetése befolyásol. Feltétlenül ki kell emelni, hogy a MOL Rt. nélkül

a kapcsolat erős. A befektetett tőke nagyságát befolyásolhatják olyan tényezők, mint a földrajzi távolság, infrastruktúra fejlettsége vagy a városok regionális szerepe.

3.2. A távolság szerepe a befektetések alakulásában

A modern kor gazdaságában az idő szerepe felértékelődött. A beszállításokon, áruszállításokon, piacterítéseken, tőke mozgásokon keresztül időt takaríthat meg a vállalat, ha csökkenti tevékenységének földrajzi távolságát. A kérdés az, hogy mennyire játszik szerepet a magyar befektetők döntéseiben a távolság. Előnyben részesítik-e a határ menti területeket, és ha igen, mennyire?

13. táblázat

Megyék székhelyeinek távolsága Budapesttől

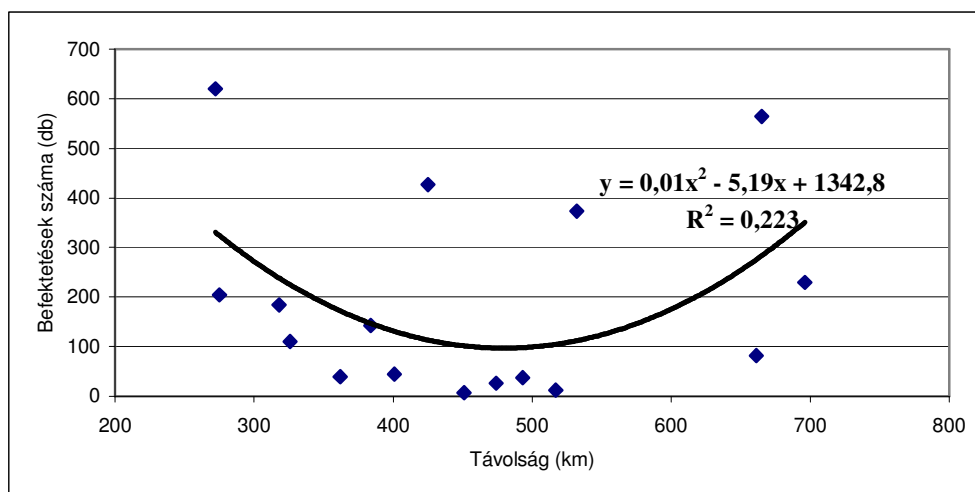
Megye	Távolság km	Megye	Távolság km	Megye	Távolság km
Alba	474	Covasna	696	Satu Mare	318
Arad	275	Harghita	665	Sălaj	362
Bihor	272	Mureș	532	Sibiu	517
Bistrița-Năsăud	493	Caraș-Severin	451	Timiș	326
Brașov	661	Hunedoara	401		
Cluj	425	Maramureș	384		

3.2.1. A távolság és a befektetések száma

A befektetések száma a távolság függvényében (4. ábra) azt a nem meglepő képet mutatja, hogy a határ menti és a legtávolabbi területeken (Székelyföld) magas a magyarországi vállalkozások száma, Erdély középső részén pedig kevésbé aktívak a befektetők. Ez arra a már említett felvetésre utal, hogy a közelebbi földrajzi helyzetű, alacsonyabb magyar lélekszámmal rendelkező határ menti megyék hasonlóan aktívak, mint a magasabb lélekszámú távolabbi székelyföldiek. Úgymond a távolság, illetve közelség kompenzálja az alacsonyabb lélekszámot.

4. ábra

Befektetések száma a távolság függvényében, 2000.

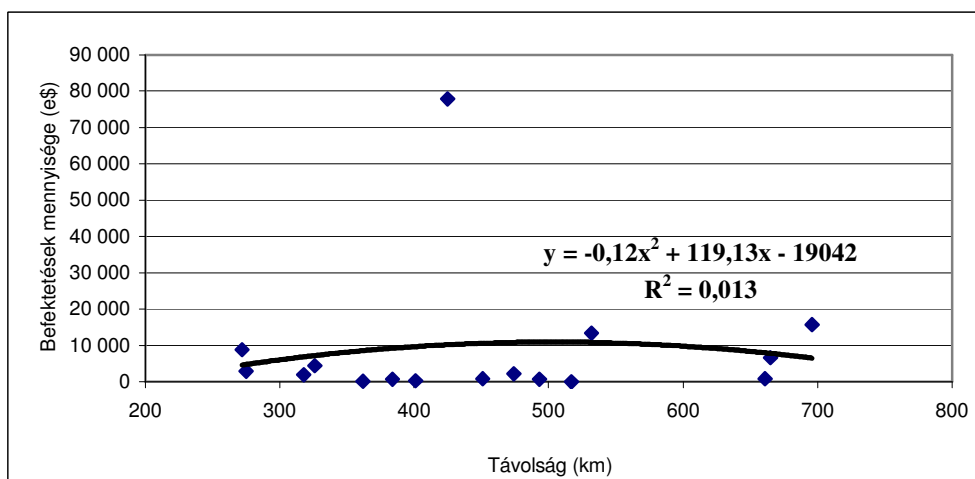


Forrás: Saját szerkesztés.

3.2.2. A távolság és a befektetések mennyisége

5. ábra

Befektetések mennyisége a távolság függvényében, 2000.



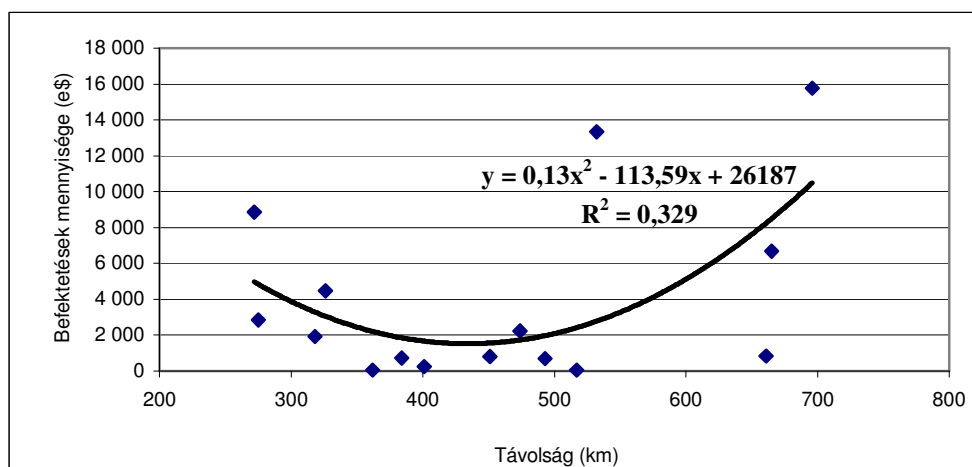
Forrás: Saját szerkesztés

Ha a befektetések mennyiségét vizsgáljuk a távolság függvényében, hasonló következtetésre juthatunk, mint az eddigiek esetén. Kolozs (Cluj) megye most is torzítja az eredményeket, módosított adatokkal számolva viszont a 4. ábrához hasonló a függvényünk (5. és 6. ábra). A különbség annyi, hogy a parabolisztikus görbe jobb oldali szára magasabbra fut, ami nagyobb befektetést jelent a Székelyföldön. Maros (Mureş) megye fölfelé, Brassó (Braşov) pedig lefelé húzza a függvény szárát.

6. ábra

Befektetések mennyisége a távolság függvényében

(MOL Rt. nélkül), 2000.



Forrás: Saját készítés

3.3. Hogy kétség ne legyen...

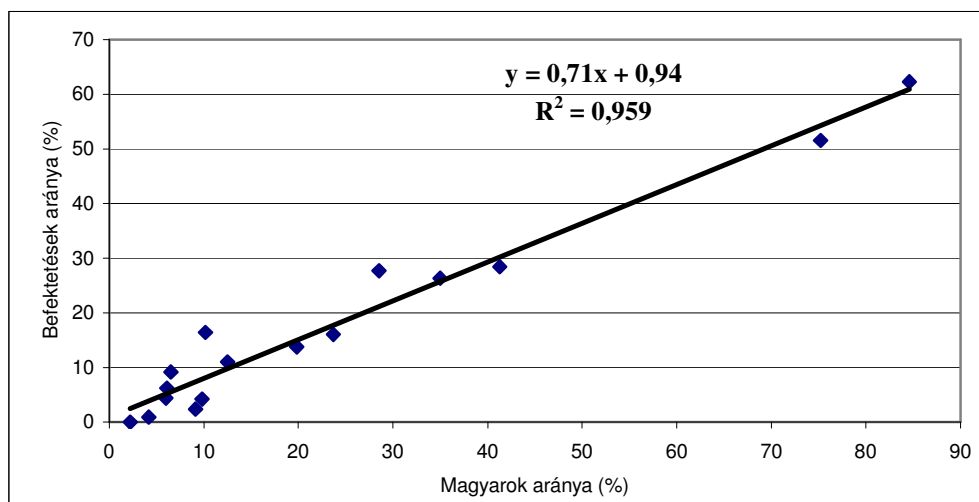
Annak, hogy a területi eloszlás így alakult, egyik oka a magyarság magasabb számarányának befektetést vonzó szerepe és a távolság korrigáló hatása. Ellenben állíthatja valaki azt is, hogy nemcsak a magyarok fektetnek be nagyobb számban azokban az erdélyi megyékben, ahol magasabb a magyarok aránya, hanem a külföldiek is. Őrölük pedig igazán nem mondható el, hogy a magyarok miatt fektetnének be bizonyos területeken. Márpedig, ha például a külföldi befektetések száma is magasabb például Hargita megyében, mint Szeben (Sibiu) megyében, akkor valami más okot kell keresni befektetéseink megoszlására (és ez akkor ugyanaz lenne, mint a külföldi befektető esetében): helyi befektetésösztönzés-politika, fejlett infrastruktúra stb. Hogy ennek épp az ellenkezője igaz, azt bizonyíthatjuk az összes külföldi befektetéshez viszonyított aránnyal. A korrelációs együtthatókat először a befektetések számával, majd a befektetések mennyiségével számoltuk ki.

3.3.1. Befektetések száma, mennyisége

A befektetések számát vizsgálva: $r = 0,98$, azaz nagyon erős, majdhogynem teljes a szorosság a magyarok aránya és a külföldi befektetések számához viszonyított magyar befektetések aránya között. A 7. ábrán látható, hogy az adatpontok milyen szorosan illeszkednek a trendvonalra. (Az egyenes fölött helyezkednek el Maros (Mureş) és Máramaros (Maramureş) megye adatai.)

7. ábra

Magyar befektetések számának aránya a külföldi befektetésekből, a magyarok arányának függvényében, 2000.



Forrás: Saját szerkesztés

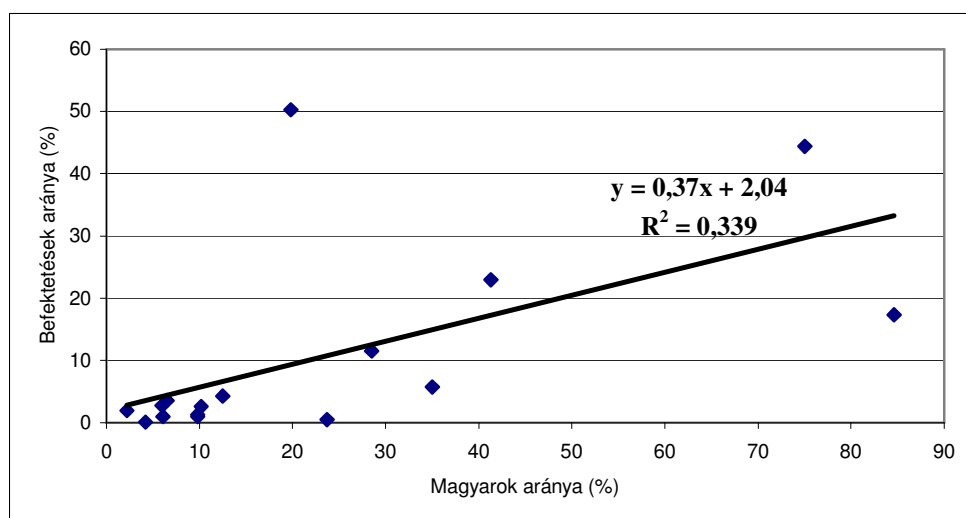
Az alaphelyzetben (MOL Rt. adataival) $r = 0,58$, azaz közepes a szorosság a magyarok aránya és a külföldi befektetések jegyzett tőkéjéhez viszonyított magyar befektetések jegyzett tőkéjének aránya között (8. ábra). A már sokat emlegetett Kolozs (Cluj) megye megváltoztatott adataival az együttható: $r = 0,83$, azaz erős lenne (9. ábra). Ebben az esetben hasonló következtetést lehet levonni, mint az eddigiekben.

A *magyarság aránya és a befektetések értéke* című fejezetben érintőlegesen volt szó Szilágy (Sălaj) megye „gyengébb teljesítményéről”. A 8. ábrán látható, hogy a 23,7 %-ban magyarok által lakott megyében a magyar befektetések aránya az összes befektetéshez képest

0,5%! A megyébe történt befektetések értéke csupán 69,1 ezer dollár, ami a legkevesebb egy főre jutó értéket és a legkisebb magyar cégenkénti befektetett értéket adja az erdélyi megyék között. Ezzel szemben a befektetések számát vizsgálva a 7. ábrán nem látható eltérés a trendvonaltól. Érdeemes lenne külön megvizsgálni: mi az oka, hogy az egynegyedrészt magyarok által lakott, a magyar-román határhoz közeli megye ilyen gyengén szerepel a befektetések terén.

8. ábra

A magyar befektetések mennyiségének aránya a külföldi befektetésekből, a magyarok arányának függvényében, 2000.



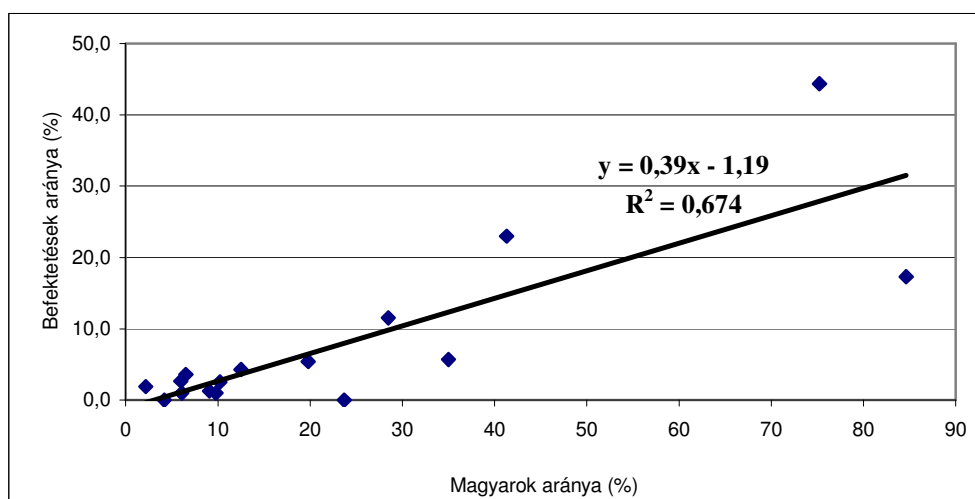
Forrás: Saját szerkesztés

Kovászna (Covasna) és Hargita (Harghita) megye a befektetések értékét tekintve mindkét (illetve mind a négy) esetben felcserélte helyét a befektetések számához képest. Ennek okai a Kovászna (Covasna) megyébe történt nagyobb volumenű befektetések, ami a földrajzi megközelíthetőség közötti különbségből adódik. Kovásznát (Covasna) ugyanis lényegesen könnyebb megközelíteni (vonaton és gépjárművel egyaránt) az Arad-Nagyszeben-Brassó közlekedési útvonalon, mint a Király-hágón és a Maros völgyén keresztül Csíkszeredát vagy közúton Marosvásárhely felől Székelyudvarhelyt. A másik érdekes páros

Bihar (Bihor) és Szatmár (Satu Mare). Az iparosodottabb, közelebbi megyeszékhelyű, népesebb Bihar (Bihor) megye az alacsonyabb magyarság-arány ellenére vonzóbb terep a tőkebefektetőknek.

9. ábra

A magyar befektetések mennyiségének aránya a külföldi befektetésekből, a magyarok arányának függvényében (MOL Rt. nélkül), 2000.

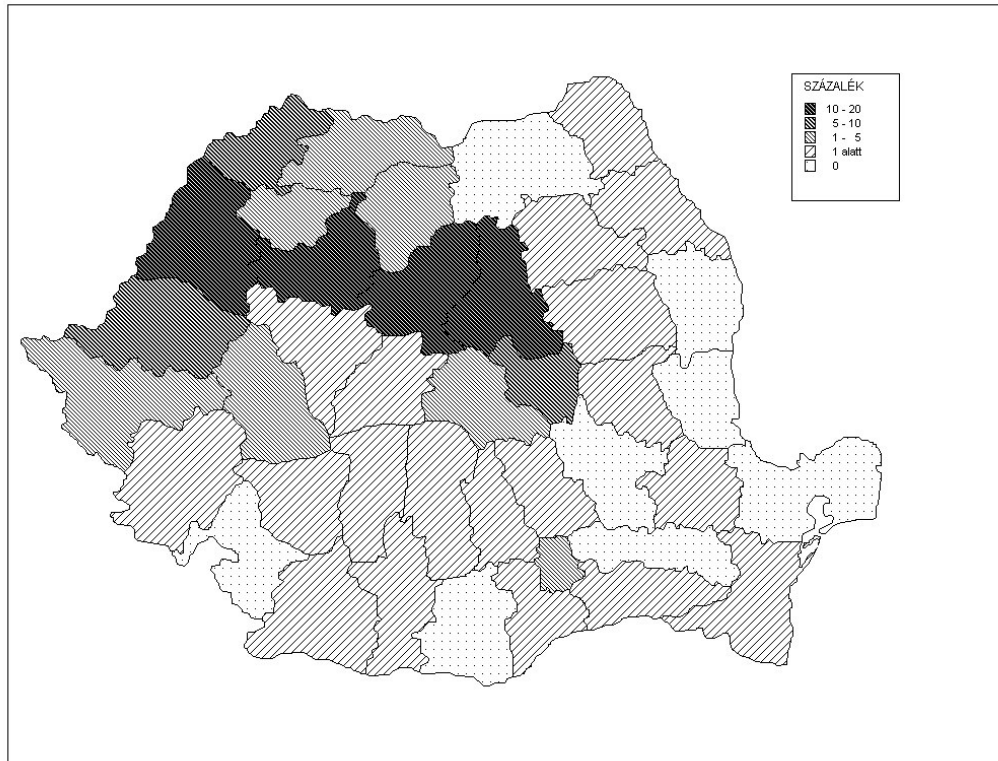


Forrás: Saját szerkesztés

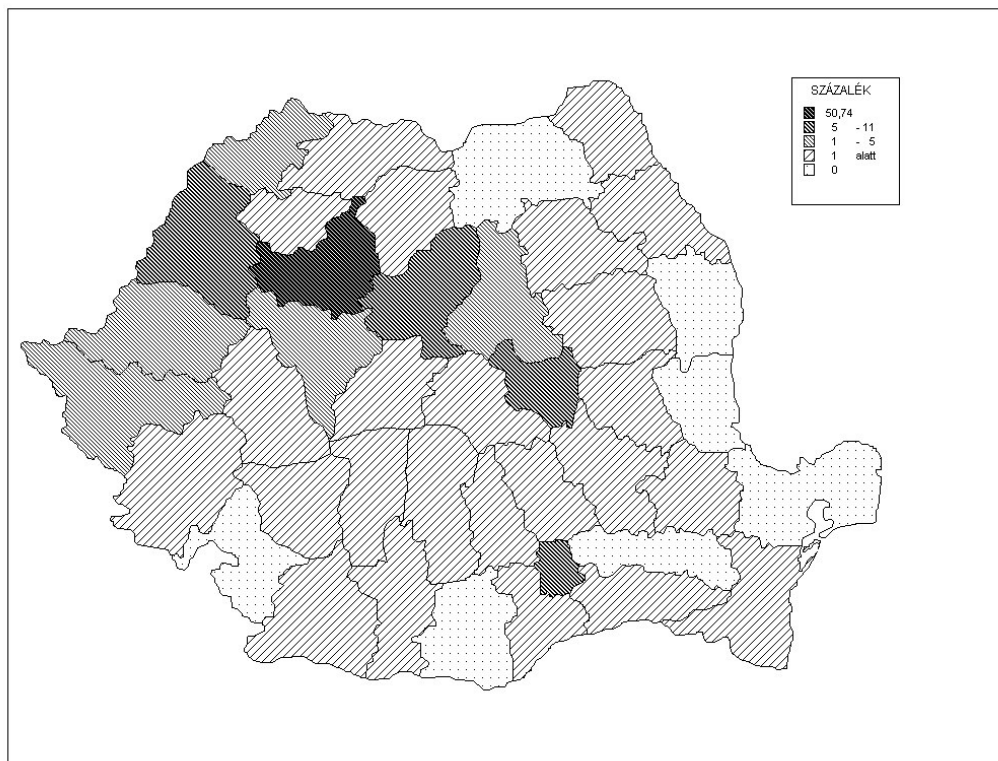
A befektetések számával számított $r = 0,98$, azaz nagyon erős és a befektetések értékével számított $r = 0,83$, azaz erős korreláció alapján összevetve elmondható, hogy minél magasabb (alacsonyabb) egy megyében a magyarok aránya, annál nagyobb (kisebb) részt vállalnak a külföldi befektetésekből a magyarországi befektetők. Ezek után biztosan állíthatjuk, hogy a magyarországi tőke területi eloszlásának egyik fő magyarázata, az erdélyi magyarság területi eloszlása.

Irodalom

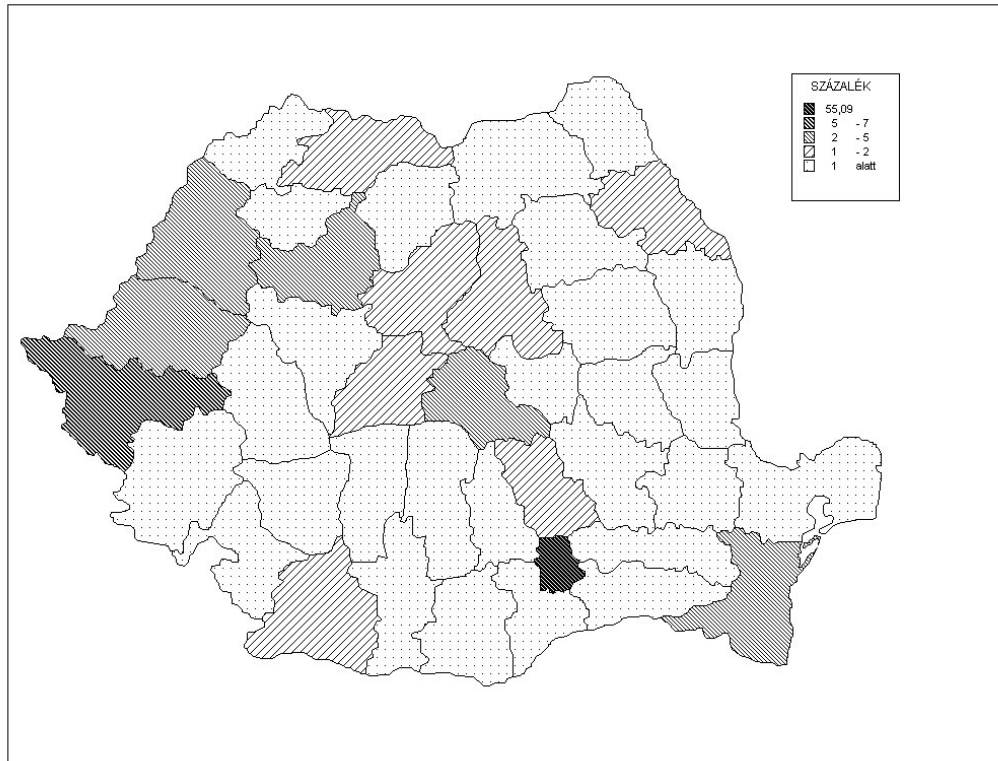
- Antalóczy K. – Mohácsi K. – Voszka É. (1998): Sok kicsi sokra megy? A magyar tőkeexport jellemzőiről. *Külgazdaság*, november, 22-40.
- Balla A. (2000): Külföldi tőkebefektetések erdélyi régiókba – „...Tűzoltó leszek, s katona...” *Tér és társadalom*, 2-3. szám, 245-253.
- Balogh L. (2001): *Románia története*. AULA Kiadó
- Bozóki A. (1995): *Konfrontáció és konszenzus*. Savaria University Press, Szombathely
- Earle, J. S. – Telegdy Á. (1998): A romániai tömeges privatizációs program eredményei. Első kísérleti elemzés. *Közgazdasági Szemle*, május, 479-493.
- Halász M. (2000): Növekszik az erdélyi magyar befektetések száma: A fa, az acél és a műanyag a sláger. *Magyar Nemzet*, április 18., 11.
- Irházi J. (1996): Áthúzódo ügyek: Privatizációs halasztás Romániában. *Heti Világgazdaság*, január 6., 29-30.
- Kende P. (1994): *Miért nincs rend Kelet-Közép-Európában?* Osiris-Századvég, Budapest
- Kerekes J. – Mezei G. (2000): Gazdasági régiók Romániában. *Területi Statisztika*, március, 144-139.
- Kézfogás. Lehetőségek Romániában. *ITD Hírlevél*, 2000. december, 7.
- Nagy L. (1999): Külpiaci rejtelmek. Magyar befektetők Romániában. *Cégvezetés*, december, 136-139.
- Nagy L. (1999): Magyar befektetések külföldön. Keleten van esélyünk. *Cégvezetés*, július, 158-161.
- Réti T. (1998): A balkáni gazdaságok: elzárkózás vagy felzárkózás? *Külgazdaság*, március, 53-72.
- Réti T. (1999): Magyar tőke kivitel Romániába és Szlovákiába. *Külgazdaság*, november, 27-47.
- Simon Gy. (2000): Az Európai Unió és a Balkán. *Külgazdaság*, június, 50-69.
- S. Ráduly J. (2000): Magyar tőke Romániában. *Heti Világgazdaság*, július, 22. 92.



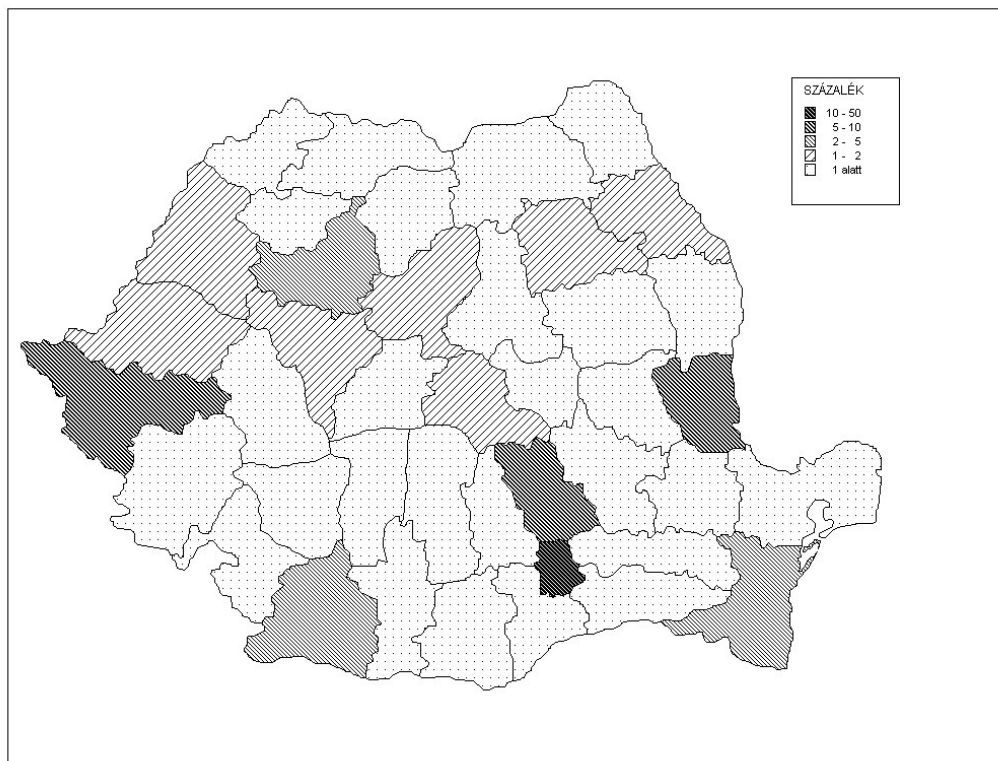
1. melléklet: A magyar érdekeltségű társaságok megoszlása a romániai megyékben (2000)



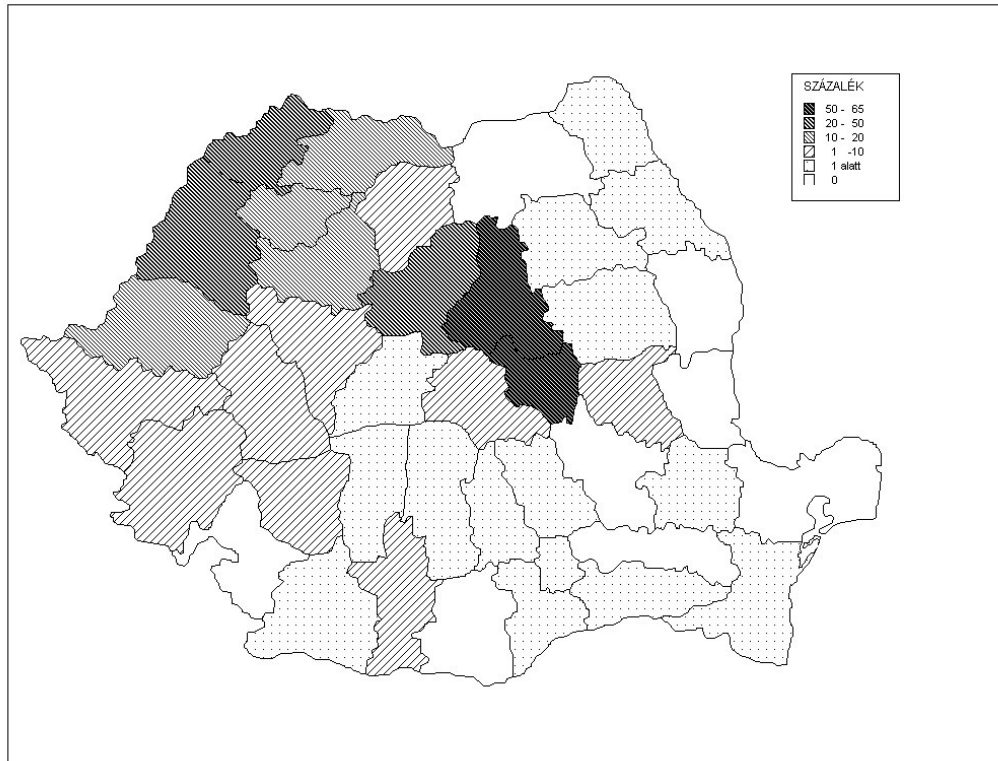
2. melléklet: A magyar tőkebefektetések megoszlása a romániai megyékben (2000)



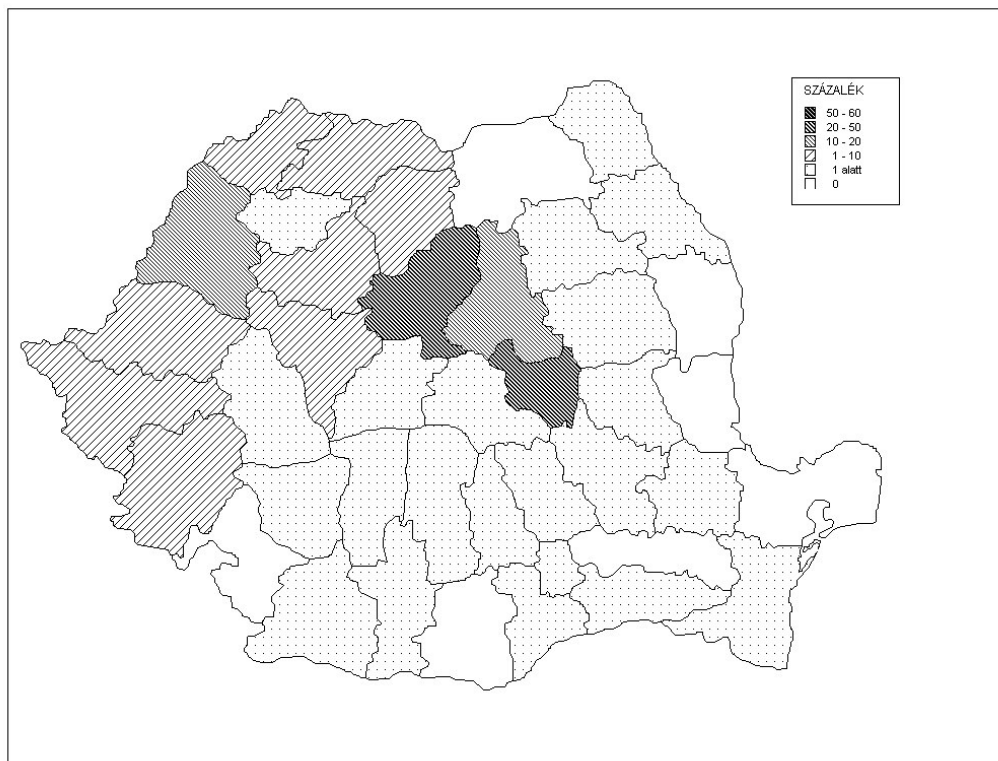
3. melléklet: A külföldi érdekeltségű társaságok megoszlása a romániai megyékben (2000)



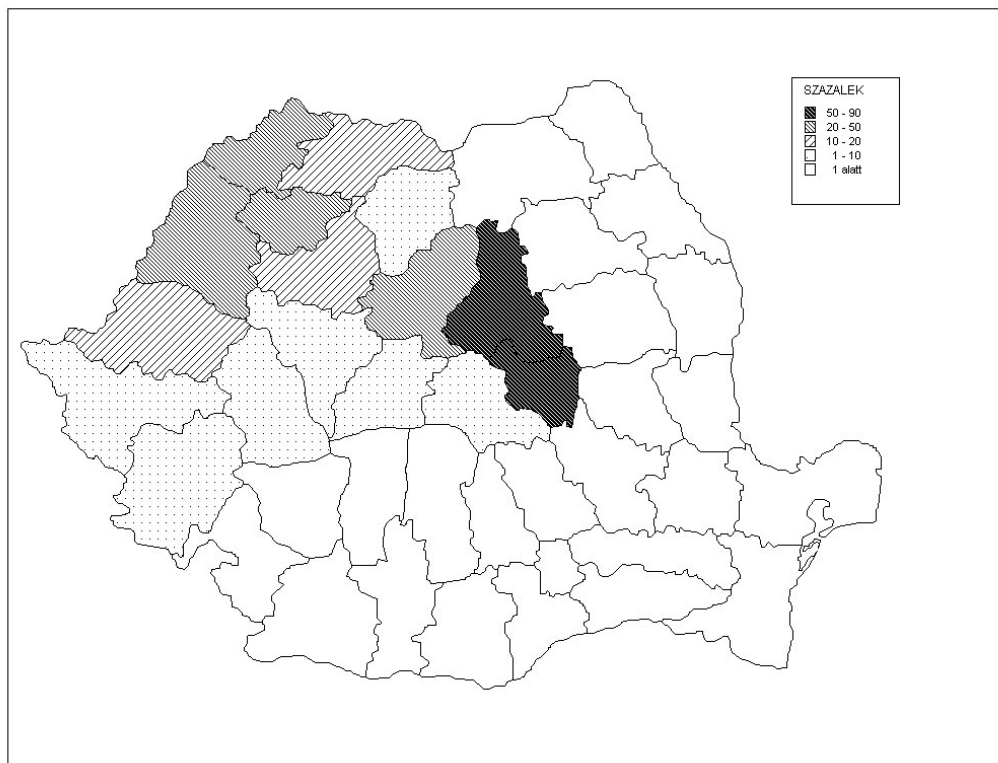
4. melléklet: A külföldi tőkebefektetések megoszlása a romániai megyékben (2000)



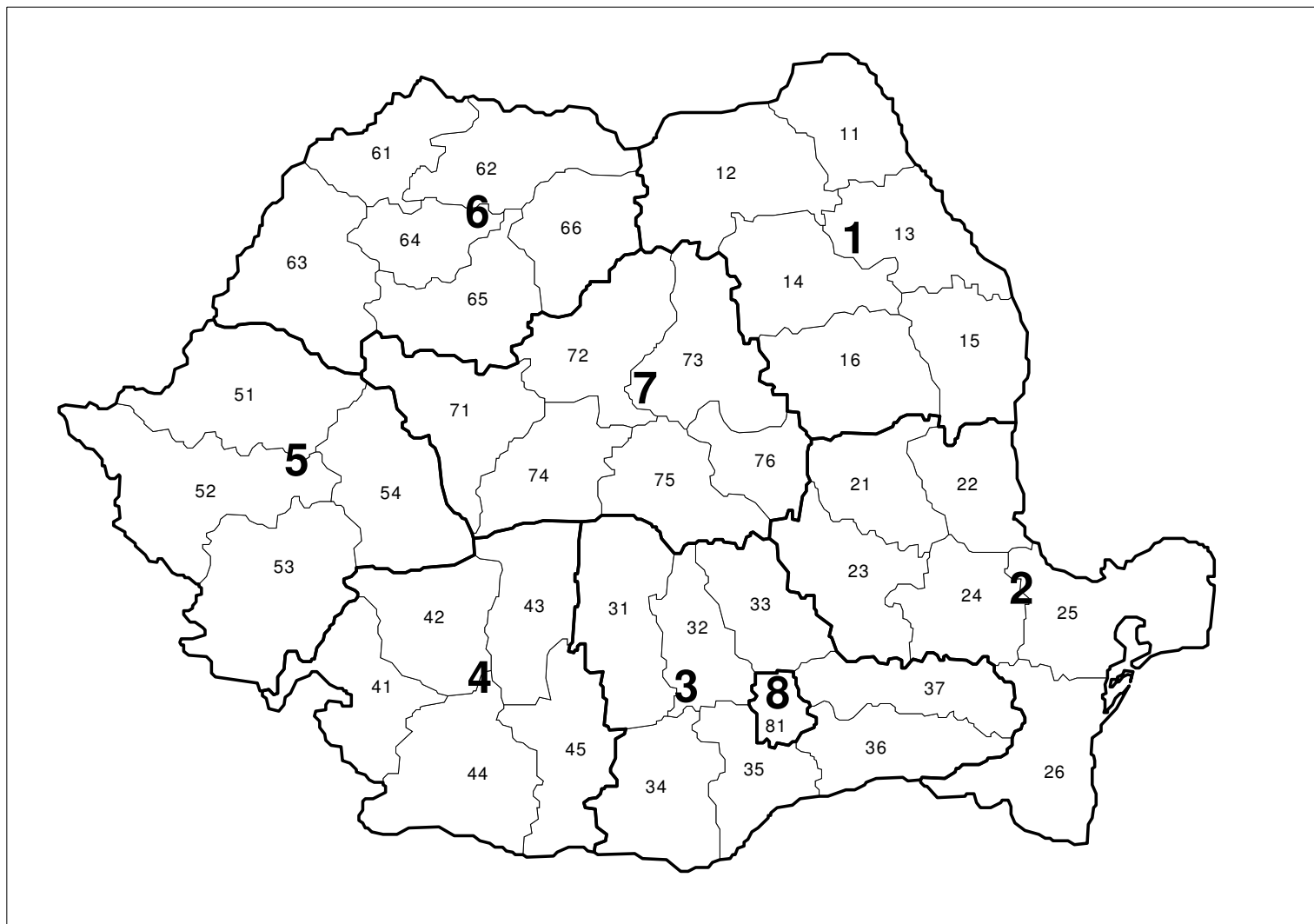
5. melléklet: A magyar érdekeltségű társaságok aránya a külföldi érdekeltségű társaságokon belül a romániai megyékben (2000)



6. melléklet: A magyar tőkebefektetések aránya a külföldi tőkebefektetéseken belül a romániai megyékben (2000)



7. melléklet: A magyar nemzetiségű lakosság aránya a romániai megyékben (2000)



ROMÁNIA NUTS 3 SZINTŰ REGIONÁLIS BEOSZTÁSA

ROMÁNIA NUTS 3 SZINTŰ REGIONÁLIS BEOSZTÁSA

1 Északkelet

- 11 Botoşani
- 12 Suceava
- 13 Iaşi
- 14 Neamţ
- 15 Vaslui
- 16 Bacău

2 Délkelet

- 21 Vrancea
- 22 Galaţi
- 23 Buzău
- 24 Brăila
- 25 Tulcea
- 26 Constanţa

3 Dél-Munténia

- 31 Argeş
- 32 Dîmboviţa
- 33 Prahova
- 34 Teleorman
- 35 Giurgiu
- 36 Călăraşi
- 37 Ialomiţa

4 Délnyugat-Olténia

- 41 Mehedinţi
- 42 Gorj
- 43 Vâlcea
- 44 Dolj
- 45 Olt

5 Nyugat

- 51 Arad
- 52 Timiş
- 53 Caraş-Severin
- 54 Hunedoara

6 Északnyugat

- 61 Satu Mare
- 62 Maramureş
- 63 Bihor
- 64 Sălaj
- 65 Cluj
- 66 Bistriţa-Năsăud

7 Közép

- 71 Alba
- 72 Mureş
- 73 Harghita
- 74 Sibiu
- 75 Braşov
- 76 Covasna

8 Bukarest-Ilfov

- 81 Bucureşti

ÖSSZEFOGLALÓ

A magyar tőkebefektetések regionális egyenlőtlenségei Romániában

Románia számára a gazdasági megújulás és a Nyugat-Európához való felzárkózás reális lehetősége az átalakulási folyamat beindulásával nyílt meg. Az 1989-90-es rendszerváltozás után megindult a többpártrendszer, a piacgazdaság, valamint a hozzájuk tartozó demokratikus jog- és intézményrendszer kiépítése. A privatizációs folyamat terén az évtized második felére a törvényi feltételek rendeződtek és enyhültek, amivel megnyílt a lehetőség a külföldi (többek között a magyar) cégek előtt tőkeexportjuk romániai gazdaságba való bejutásához.

Románia évek óta a magyar tőke kivitel egyik legkedveltebb terepének számít. 1999-ben rekordokat döntött a szomszéd államba irányuló magyar tőkeexport. A tanulmány azt vizsgálja, hogy milyen folyamatok eredményeként jutottak el a magyar befektetések a jelenlegi helyzetig, hogy mi befolyásolta a tőkeáramlást és mik a jövőbeni kilátások. A legfontosabb megállapítások egyike, hogy a befektetések száma és mennyisége a távolság függvényében azt a nem meglepő képet mutatja, hogy a határ menti és a legtávolabbi területeken (Székelyföld) nagyobb a magyarországi vállalkozások aktivitása, mint Erdély középső részén. Másik megállapítás, hogy minél magasabb egy megyében a magyarok aránya, annál nagyobb részt vállalnak a külföldi befektetésekből a magyarországi befektetők, melyből arra következtethetünk, hogy a magyarországi tőke területi eloszlásának egyik fő magyarázata, az erdélyi magyarság területi eloszlása.

ABSTRACT

Regional inequalities of Hungarian capital investments in Romania

The real opportunity of economic renewal and closing up to Western Europe became opened to Romania by launching the transformation processes. After the demise of socialism in 1989-1990 the building up of a multi-party system, a market economy and the connecting democratic system of laws and institutions have begun. By the end of the decade the legal conditions of privatisation became arranged making the opportunity given for foreign (and Hungarian) firms to obtain access to the Romanian economy.

Romania is one of the most favoured lands of Hungarian capital export for years. The record of Hungarian capital export to Romania fell in 1999. This study analyses the processes resulting recent situation of Hungarian investments, the influencing factors of capital flow and the prospects of the future. One of the most important conclusions is that the number and the amount of investments depending to distance show a not surprising picture, since the activity of the Hungarian enterprises is much higher in the border region and in the further areas (Székelyföld) than in Middle Transylvania. Another conclusion is that the higher the rate of Hungarians in a region's population, the higher the share of Hungarians in all foreign investments, which leads us to the statement that the regional dispersion of Hungarian capital in Romania is mainly explained by dispersion of Hungarians in Transylvania.